

Sağlık meslekleri ve sorunlar

Prof. Dr. Osman Hayran

1954 yılında Afyon'da doğan Hayran, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesini bitirdikten sonra aynı üniversitenin Toplum Hekimliği Enstitüsünde Halk Sağlığı ihtisası yaptı. Zorunlu hizmetini Kocaeli İl Sağlık Müdürlüğü'nde tamamlayan Hayran, 1988 yılında Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı'na geçti ve aynı yıl Halk Sağlığı alanında doçent, 1994 yılında da profesör oldu. Bir süre Dünya Sağlık Örgütü'nün Ankara'da oluşturulan Sağlık Politikaları Proje Ofisi'nin direktörlüğünü yaptıktan sonra Marmara Üniversitesi Sağlık Eğitim Fakültesi'ni kurmak üzere dekan olarak görevlendirilen Hayran, dekanlık görevini 2006 yılına kadar sürdürdü. Prof. Hayran halen Yeditepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi'nde dekan olarak görev yapmaktadır.

Herhangi bir "iş" in "meslek" olabilmesi için o alandaki iş yükünün gerektirdiği ihtiyaca uygun olarak meslekle ilgili bir eğitim-öğretim programı ile etik kurallarının gelişmesine ve mesleğin resmi makamlarca kabul görmesine gerek vardır. Ülkemizde bu süreç, genellikle bir öğretim kurumunda, talep üzerine ya da kendiliğinden, bir eğitim-öğretim programının başlatılması, bu programın ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından kabul görmesi, daha sonra da bu program ile yetişecek olan kişilere verilecek unvanın belirlenmesi şeklinde yürümektedir. Meslek örgütlerinin kurulması ve mesleki düzenlemeler için gereken mevzuat, genellikle bu sürecin ardından gelmektedir.

Meslek örgütünün ve meslek yasasının varlığı, o mesleğin yetki, hak ve sorumluluk alanlarının daha net tanımlanma-

sına, diğer mesleklerle olan çatışmaların en aza indirgenmesine, eğitim-öğretim programlarının daha gerçekçi ve doğru yapılabilmesine olanak sağlaması açısından önemlidir.

Ülkemizdeki sağlık meslekleri açısından karşı karşıya olduğumuz en önemli sorunlar şu şekilde sıralanabilir:

- * Sağlık mesleklerinin çeşitliliği ve sayısı yeterli değildir. Yetki ve güç alanının genişliğine alışmış olan geleneksel meslekler, yeni mesleklerin ortaya çıkmasına kolay kolay izin vermemektedir.
- * Meslek mensuplarının sayısı ve dağılımı toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde yeterli değildir.
- * Mesleki eğitim-öğretimde kalite sorunu vardır. Neredeyse var olan tüm sağlık mesleklerinde kalite sık sık sorgulanmaktadır.

*Eğitim-öğretim programları hazırlanırken ülkenin gerçekleri, sektörün ihtiyaçları çoğu zaman göz önünde tutulmamakta, ilgili sektör ile üniversitenin etkili bir işbirliği kurulamamaktadır.

*Mesleki örgütlenmeler yeterli değildir, var olanlar etkin değildir ya da amaca uygun çalışmamaktadır.

* Sınırlı sayıda meslek dışında mesleki yasal düzenlemeler yetersizdir.

* Meslek örgütlerinin ve yasal düzenlemelerin yetersizliğine bağlı olarak çok sık yaşanan hukuki ve etik sorunlar, mesleki saygılığın aşınmasına neden olmaktadır.

Dünyada sağlık meslekleri

Sağlıkla ilgili işler ve sağlık meslekleri konusunda dünyanın çeşitli yerlerinde birbirinden çok farklı uygulama ve ta-

nımlamalara rastlamak mümkündür. Bunlar arasında en derli toplu olan ve Dünya Sağlık Örgütü'nce hazırlanan "Sağlık İşgücü Küresel Atlası", sağlık mesleklerini mesleki eğitim, yasal düzenlemeler ve iş tanımlarını dikkate alarak sınıflandırmıştır. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) Uluslararası Standart İş Sınıflandırması, UNESCO'nun Uluslararası Standart Eğitim Sınıflandırması ve Birleşmiş Milletler İstatistik Bölümü'nün Uluslararası Standart Ekonomik Faaliyetler Sınıflandırması dikkate alınarak yapılan bu sınıflandırmaya göre sağlık işgücü için 9 başlıkta toplanan bir kısa sınıflandırma, bir de 18 başlıkta toplanan ayrıntılı sınıflandırma listesi bulunmaktadır.

Ayrıntılı sınıflandırmaya göre sağlık işgücü kapsamındaki meslek grupları şu şekilde sıralanmaktadır:

1. Hekimler: Pratisyen ve uzman hekimleri kapsar.
2. Hemşireler: Profesyonel hemşireler, yardımcı hemşireler, belgeli hemşireler ile diş hemşireleri, halk sağlığı hemşireleri, gibi hemşirelik mesleklerini kapsar.
3. Ebeler: Profesyonel ebeler, yardımcı ebeler ve belgeli ebeleri kapsar.
4. Diş hekimleri: Diş hekimlerini kapsar.
5. Diş teknisyenleri ve yardımcıları: Diş hekimi yardımcıları, diş teknisyenleri ve benzeri meslekleri kapsar.
6. Eczacılar: Eczacıları kapsar.
7. Eczacı yardımcısı ve teknisyenleri: Eczacı yardımcıları, teknisyenlerini ve benzeri işlerde çalışanları kapsar.
8. Laboratuvar bilimcileri: Laboratuvar bilimleri ile ilgili meslekleri kapsar.
9. Laboratuvara teknisyenleri ve yardımcıları: Laboratuvar teknisyenleri ile laboratuvar hizmetlerinde yardımcı olan her türlü personeli kapsar.
10. Radyologlar: Radyografi ile ilgili işlerle ilgili tüm meslekleri kapsar.
11. Çevre ve halk sağlığı çalışanları: Çevre Sağlığı teknisyenleri, sağlık memurları, hijyenistler, halk sağlığı gözlemcileri, sıtma savaş elemanları, gıda sağlığı ile uğraşanlar ile çevre ve halk sağlığını ilgilendiren diğer işlerle ilgili meslekleri kapsar.
12. Toplum sağlığı çalışanları: Toplum sağlığı memurlarını, toplum sağlığı eğitimcilerini, aile sağlığı çalışanlarını, kadın sağlığı çalışanlarını, halk ebelerini ve benzeri meslekleri kapsar.

13. Geleneksel tıp uygulayıcıları: Geleneksel ve bütüncül tıp uygulamaları ile ilgili tüm meslekleri kapsar.

14. Geleneksel doğum yaptırıcılar (ara ebeleri): Halk arasında doğum yaptırma becerileri ile bilinen ara ebelerini kapsar.

15. Tıp asistanları: Klinik tıp branşlarında yardımcı olan meslekleri kapsar.

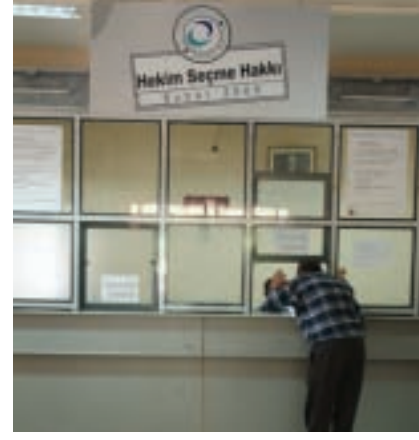
16. Kişisel bakım çalışanları: Sağlık kurumlarında ya da evde bakım hizmetleri sunumunda görev alan ve her türlü kişisel bakım işi ile ilgili meslekleri kapsar (bakıcılar, refakatçiler, vb.).

17. Diğer sağlık çalışanları: Diyetisyen ve beslenmeciler, uğraşı terapistleri, optometrist ve optisyenler, fizyoterapistler, podiatristler, psikologlar, solunum terapistleri, konuşma bozuklukları terapistleri, tıp stajyerleri, tıbbi cihaz operatörleri gibi meslekleri kapsar.

18. Sağlık yönetimi ve destek hizmetleri: Her türlü sağlık hizmetlerinin yönetiminde rolü olan sağlık yöneticileri, sağlık ekonomistleri, sağlık hukukçuları, sağlık istatistikçileri, tıbbi kayıt ve sağlık enformasyonu teknisyenleri, ambulans sürücülerini ile sağlık hizmetlerine destek sunan her türlü mesleği kapsar.

Dikkat edileceği gibi bu sınıflandırma çok genel bir sınıflandırma olup her başlık altında çok sayıda meslek yer almaktadır. Bu mesleklerin, ülkelere ve zaman göre değişiklik ve çeşitlilik göstermesi nedeniyle ayrıntılı bir dökümünü çıkarmak kolay değildir. Örneğin, üniversite düzeyinde eğitim-öğrenim gerektiren bir sağlık mesleği için gelişmiş batı ülkelerinde ortalama 70 - 80, çoğu zaman 100'ün üzerinde programa rastlamak mümkündür. Sağlık meslekleri konusunda çeşitliliğin hayli fazla olduğu Hindistan ve Çin'deki meslekler de dikkate alındığında sağlıkla ilgili yüzlerce mesleğin varlığı söz konusudur.

Bu mesleklerin tümünün her ülke için gerekli olup olmadığı, ya da var olan mesleklerinin tümünün bilimsel olup olmadığı ayrı bir tartışma ve yazı konusudur. Ancak, gerçek olan, tüm bu mesleklerin sağlık alanındaki bir ihtiyaç nedeniyle ortaya çıktığı ve kabul görek zaman içerisinde kalıcı hale geldiğidir. Gelişmiş ülkelerde eskiden beri var olan ve yoğun şekilde hizmet sunan, uğraşı terapisti, sosyal çalışmacı, optisyen, solunum terapisti, chiropractor, podiatrist, sağlık hukukçusu, sağlık ekonomisti, gibi daha pek çok mesleğin, ülkemizde hiç olmaması ya da var olanların ciddi sorunlarla boğuşuyor olması düşündürücüdür. Ülkemizde, bir yandan gelişmiş batı ülkelerinde var olan yeni mesleklerin gelişmesine

Ülkemizde, bir yandan gelişmiş batı ülkelerinde var olan yeni mesleklerin gelişmesine fırsat verilmezken diğer yandan da geleneksel sağlık uygulamaları bilimsellik adına tamamen dışlanmaktadır.

fırsat verilmezken diğer yandan da geleneksel sağlık uygulamaları bilimsellik adına tamamen dışlanmaktadır. Bu şekilde ortaya çıkan iki yönlü muhafazakâr tutum sonucu sağlık mesleklerinde olması gereken evrim ve çeşitlenme gerçekleşmemekte, her anlamdaki yetersizlik sürmektedir. Demokrasimizde, müziğimizde, düşüncemizde ve fikir hayatımızda çok sesliliğe karşı gösterilen tepkileri ve tahammülsüzlüğü dikkate aldığımızda bu durumu belki de olağan karşılamak gerekir.

Mesleki uzmanlaşmanın çok gelişmediği, sağlık meslek sayısının az olduğu ülkelerde bazı mesleklerin uğraş alanına giren işlerin diğer meslekler tarafından üstlenildiği görülmektedir. Bu durum bir yandan o mesleğin işyükünü artmasına, diğer yandan da o mesleğin güç alanının genişlemesine neden olmaktadır. Mesleklerin evrimi sırasında yaşanan bu durum, iş yükü fazlalığı nedeniyle aynı alanda yeni bir mesleğin ortaya çıkmasını gerektirmekle birlikte, güç alanının paylaşılması sonucunu getireceği için hoş karşılanmamaktadır. "Mesleki emperyalizm" olarak isimlendirilen bu çelişkili durum, yeni mesleklerin kabul görmesini ve yetkili makamlar tarafından düzenlenmesini geciktiren önemli bir faktördür. Ülkemizde, sayıları gelişmiş ülkelerin çok gerisinde olan sağlık mesleklerinin halen karşı karşıya olduğu en önemli sorunlardan birisi budur.